

Posudek školitele na bakalářskou práci Ondřeje Kvapila

„Vývoj úmrtnosti v Subsaharské Africe v období 1990–2009“

Autor si pro předkládanou práci stanovil cíl porovnat vývoj úrovně úmrtnosti v jednotlivých etapách lidského života v období 1990–2009 ve vybraných státech Subsaharské Afriky. Za tímto účelem byly státy podrobené analýze rozděleny do dvou skupin – na země více zasažené epidemií HIV/AIDS a země touto epidemií postižené méně významně. Kromě studia celkové úrovně úmrtnosti byla pozornost více zaměřena i na úroveň tohoto procesu samostatně v dětském věku a dospělém věku. S tím souvisí dva předpoklady, které si autor vymezil v úvodní kapitole – že mezi analyzovanými státy se potvrdí rozdíly v úrovni úmrtnosti celkové i v rozlišení podle věku a že průběh specifických měr úmrtnosti bude výrazně ovlivněn epidemií HIV/AIDS v zemích, kde je tato epidemie významněji rozšířena.

V první kapitole textu jsou zformulovány předpoklady, jejichž potvrzení autor v práci očekává, ale i použité zdroje dat, ze kterých vycházel. Samostatná část je pak věnována vysvětlení výběru zemí zahrnutých do analýzy a užití metodologie. Bohužel, když autor uvádí vzorec výpočtu dekompozice naděje dožití, nejsou korektně popsány jednotlivé symboly (věková skupina je někdy označena jako „x“, jindy jako „ξ“ nebo „ξ + n“ (str. 12 a 13). Navíc tento vzorec je v metodologické části jediný (navíc nekorektně citován), výpočty ostatních ukazatelů jsou popsány jen slovně, bez uvádění zdrojů, a to často velmi vágně a ne zcela přesně („...specifická míra úmrtnosti, kterou lze definovat jako počet zemřelých osob v daném věku (či věkové skupině) vztahovaný k počtu obyvatel v daném věku (věkové skupině).“, str. 12; není jasné jak „...je struktura úmrtnosti podle příčin porovnávána metodou přímé standardizace.“, str. 13, aj.). Autor také uvádí, že specifické míry úmrtnosti jsou počítány jako průměry za pětiletá období let 1995–2000, 2000–2005 a 2005–2010 – pokud však uvedená období zahrnují i krajní roky (což není blíže popsáno), jedná se o období šestiletá. Není navíc mnohdy zřejmé, zda autor počítal hodnoty dále uváděných ukazatelů samostatně nebo jsou přejety z nějakého zdroje.

Druhá kapitola je věnována stručnému popisu situace států analyzovaných v dalších částech práce. Autor k tomuto popisu používá pro porovnání zemí hrubé míry porodnosti, úmrtnosti a přirozeného přírůstku, není však jasné, zda byly tyto hrubé míry standardizovány či nikoli. Zavedeny jsou také zkrácené názvy států, ačkoli tato kratší označení byla použita již v kapitole předešlé. V textu na mnoha místech opět schází citace použitých zdrojů. Situaci popisovaných států má souhrnně přiblížit tabulka č. 1 – je však nutné upozornit, že kromě údaje za počet obyvatel chybí udání, k jakému roku nebo období se hodnoty ukazatelů vztahují, u hodnoty počtu obyvatel jsou chybně uvedeny jednotky – svět nemá 6,9 miliónu obyvatel, ale miliard.

Třetí kapitola se již zabývá úmrtností z více analytického pohledu, je v ní hodnocena obecně celková úroveň úmrtnosti. K popisu je použita naděje dožití při narození, dekompozice jejích změn a průběh specifických měr úmrtnosti. Kapitola je však ještě zahájena teoretickou pasáží zmiňující základní faktory stojící za vývojem úmrtnosti. V části věnované specifickým mírám je k hodnocení dosažených změn ve vymezených časových obdobích užíván jen absolutní rozdíl měr pro jednotlivé věkové skupiny, který je navíc uváděn pouze slovně (hodnoty absolutních rozdílů uvedeny nejsou). Součástí kapitoly je i stručná zmínka vztahující se k úmrtnosti podle příčin smrti – obsahuje však jen základní strukturu zemřelých podle třech vymezených skupin příčin v jednom kalendářním roce. Plynulosti textu v této části příliš nenapomáhá bezdůvodné přerušování nejen odstavce, ale i celé věty vložením tabulky (jako je tomu např. u tab. 4). Opět je třeba upozornit na častou absenci udávání použitých zdrojů údajů.

Následující kapitoly se blíže zaměřují na úmrtnost dvou věkových skupin osob – dětí a dospělých osob. Mladší věky jsou analyzovány a popisovány v kapitole čtvrté. K hodnocení jsou použité vybrané základní kvocienty úmrtnosti zmíněné v metodologické části textu, bohužel není zcela zřejmé, zda jsou jejich hodnoty přejaty nebo zda je autor počítal samostatně. Součástí této části je také hodnocení naplňování relevantních Rozvojových cílů tisíciletí, bohužel u nich opět chybí citace zdroje.

Autor opět hodnotí dosažené změny pomocí absolutních rozdílů ukazatelů, což v tomto případě vede ke zkrslým a zcela nelogickým závěrům („*Nejvýraznější pokrok ve snižování podílu podvyživených dětí mladších 5 let zaznamenala Ghana, mezi roky 1988 a 2008 klesl téměř o 10 procentních bodů. Naproti tomu v Jihoafrické republice k výrazné změně nedošlo, přesto je v tomto státě situace okolo podvýživy dětí relativně příznivá v porovnání s ostatními vybranými populacemi.*“ – str. 40, 41 – v Ghaně byl dosažen nejvýraznější absolutní pokles, bez vztažení jeho velikosti k výchozí hodnotě ukazatele však není v podstatě interpretovatelný. V Jihoafrické republice nemohlo k takovému absolutnímu poklesu dojít, neboť již výchozí hodnota ukazatele je v této zemi menší než uvedený pokles. Nelze však tvrdit, že „přesto“ je v tomto státě situace příznivá, ale „právě proto“, že je situace příznivá, nedošlo k takovému absolutnímu poklesu.). Opět je v této kapitole rozdělen text před dokončením odstavce i věty vložením tabulky (Tab. 8). Tabulka 8 navíc překvapí nečekaně obráceným pořadím kalendářních let (totéž se opakuje i u tab. 13), chybí v ní i v textu udání, z dětí v jakém věku je počítán podíl podvyživených, a jakou roli v této části práce sehrává standard WHO, na který je u tabulky odvoláváno.

Pátá kapitola se věnuje úmrtnosti dospělých osob. K hodnocení úmrtnosti je použit ukazatel pravděpodobnosti úmrtí mezi věky 15 a 60 let, samostatná část se zabývá mateřskou úmrtností.

Šestá kapitola má za cíl analýzu z hlediska příčin smrti. Z dříve analyzovaných států pro tuto část zůstává jen Mauricius a Jihoafrická republika, pro srovnání byly přidány ještě Egypt a Česká republika. Autor porovnává situaci v letech 1995 a 2005, v obou rocích však platila jiná revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN) – v práci chybí vyjádření, jak se s tímto faktem autor vypořádal a jak jsou jím ovlivněny výsledky. Není ani jasné, jak autor postupoval při zmíněné standardizaci, nebo proč v práci využívá strukturu úmrtnosti podle příčin i za Egypt a Českou republiku, když vývoj v těchto zemích je opět jen stručně popsán v textu a autor se porovnáním struktury s analyzovanými sub-saharskými africkými státy vůbec nezabývá.

Ve druhé části kapitoly jsou pak využity specifické míry úmrtnosti podle příčin (ty však nevyjadřují „*věkový profil zemřelých osob...*“ ani „*standardizované počty zemřelých*“, jak autor uvádí na str. 56). Bohužel celá kapitola 6 působí dojmem nedopracovanosti – texty jsou popisné, nesystematicky uspořádané, není jasné, k jakému státu nebo jaké příčině se vztahují. Grafy v této části jsou nepřehledné, jejich vypovídací schopnost je omezena, u většiny z nich nejvíce prostoru v grafu zabírá legenda. Bylo by tak možné říci, že při takovéto kvalitě textu je téměř celá tato část v práci zbytečná. Poslední kapitola pak již jen shrnuje dříve popsané závěry a svou kvalitou odpovídá zbytku práce.

Souhrnně lze tedy konstatovat, že předkládaná práce je převážně popisného rázu - na většině míst textu se autor omezuje na prostý výčet a popis hodnot používaných ukazatelů (které jsou spíše výjimečně jeho vlastním přínosem), jen zřídka se pokouší výsledky systematicky interpretovat, hledat vysvětlení změn trendů vývoje, apod. Ani po formální stránce není vše zcela v pořádku. Vylepšení by si zasloužila úprava grafů (např. u obr. 1 by popisky na vodorovné ose měly být spíše mezi značkami, u grafů 5a až 5h schází popisky hodnot vodorovné osy, obr. 13 je bohužel svým uspořádáním značně nepřehledný) a tabulek (nejednotný vzhled, neudané jednotky hodnot – např. tab. 7, 10, 12, hodnoty udávané s rozdílným počtem desetinných míst – tab. 5, aj.). Na str. 42 je pak chybně odkazováno na tabulku 6 místo na tabulku 9. Zmatečně působí i totožný název u dvou grafů (graf 4a a 4b).

Kromě zmíněného se v práci objevují i překlepy nebo gramatické chyby, autor často opomíjí odkazovat na zdroje uváděných informací nebo necituje korektně původního autora (např. u uváděného způsobu dekompozice naděje dožití – str. 12). Citace v textu uvedené jsou pak nejednotné a tím i hůře dohledatelné v závěrečném seznamu literatury.

Lze tedy konstatovat, že práce v zásadě není dopracována, chybí jí systematičnost, a to jak na celkové úrovni v naplňování stanovených cílů, tak i na úrovni popisu a případné interpretace výsledků v rámci textu. Dalo by se čekat, že na úrovni absolventa bakalářského studia by student měl být schopen samostatnější a kvalitnější práce na zpracování zvoleného tématu. Považuji ještě za nutné upozornit i na fakt, že autor předkládané práce byl v podstatě se všemi poznámkami a výtkami zmíněnými v tomto posudku seznámen (někdy i vícekrát) ještě před samotným odevzdáním práce. Je tedy otázkou, zda práci hodnotit jako splňující dostatečně nároky běžně kladené na bakalářské práce, nicméně rozhodla jsem se respektovat rozhodnutí autora a bakalářskou práci Ondřeje Kvapila „Vývoj úmrtnosti v Subsaharské Africe v období 1990–2009“ doporučit k obhajobě.

V Praze dne 2. září 2010

Mgr. Klára Hulíková Tesárková
školitel